

ЗОВНІШНІ ВХОДЖЕННЯ (ЕТРАНЖИЗМИ) ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ У СФЕРІ МАСОВОГО ВЖИТКУ

Козуб С. А.

Дослідження динаміки розвитку словникового складу було і є важливою проблемою лінгвістичної науки. Питанню еволюційних процесів у мові присвячено низку наукових праць, серед яких дослідження О. С. Кубрякової, Ю. О. Жлуктенка, М. Д. Степанової, А. В. Янкова, Ішідзука Харумічі, Катовакі Сейічі та багатьох інших. Фразеологізми, словотвір, термінологічну лексику японської мови досліджено в наукових працях К. А. Тимофєєва, М. І. Черемсіна, Норіко Танака, Хоріучі. Дослідження в галузі японської неології малочисельні. Японські неологізми різних періодів частково досліджено в дисертаціях В. М. Алпатова, Г. Б. Гутової, Судзукі Такао. Головна проблема полягає в тому, що японська неологія здебільшого скерована у напрямку фіксування лексикографічними, тлумачними довідниками нових одиниць, а досліджень, присвячених глибокому аналізу, структуризації входжень, досить мало.

З погляду теорії неології процеси утворення нових слів, причини та передумови їх виникнення досліджено в мові недостатньо.

Доповідь „Зовнішні входження (етранжизми) японської мови післявоєнного періоду у сфері масового вжитку” присвячена дослідженню процесу запозичення лексики, зокрема, американізмів, що є ефективним сучасним способом збагачення лексичного складу мови.

Наприкінці століття сфера гайрайго виявилась одним із головних постачальників неологізмів у японську термінологічну лексику та сферу масового вжитку. Тому саме зростання кількості гайрайго пояснює підвищений інтерес до цієї сфери як одного з джерел поповнення словникового складу сучасної японської мови і потребує детального дослідження у рамках сучасних наукових поглядів на природу і функції гайрайго.

На нашу думку в існуючих дослідженнях недостатньо відтворені новітні досягнення мовознавства, зокрема такий його провідний напрямок, як когнітивно-дискурсивний підхід, що

концентрується навколо когнітивних та функціональних аспектів семантики.

Метою дослідження є визначення тенденцій збагачення лексичного складу сучасної японської мови шляхом аналізу словотвірних, семантичних і фразеологічних процесів.

Значна частка неологізмів-входжень засвідчує об'єктивний процес поповнення лексичного складу японської мови запозиченнями. Певна реалія з'являється у мові з готовим найменуванням, яке закріпилось за нею у мовах тих країн, де вона виникла або була створена. Японська мова не завжди встигає запропонувати свою назву для нового предмета, яка б базувалася на національній основі й вводила номінацію в лексичну систему. Отже, не маючи змоги освоїти свою предметну реалію, японська мова намагається освоїти, натуралізувати її іншомовну назву.

Японська мова має свої відмінності у процесі запозичення іншомовної лексики. Переважна більшість гайрайго європейські запозичення, чітко виділяються своєю графікою (азбука катакана). Однак оформленню графічними засобами японської мови не підлягають багато запозичень-акронімів, які записуються латиницею (ромаджи). Наприклад: STOL (short takeoff and landing aircraft) "літак з коротким підйомом і посадкою", SOHO (small office home office) „малий домашній офіс”, PATGEOS (passive geodetic earth orbiting satellite) „пасивний геодезичний супутник Землі”. У той же час усі гайрайго оформлюються фонетичними засобами японської мови. Як уже зазначалося, більшість гайрайго – запозичення з європейських мов, співзвучні з словами європейського походження, проте фонетичні зміни, які відбуваються, досить значні. Зміни відбуваються через брак в японській мові закритих складів і неможливість поєднання приголосних, внаслідок чого вводяться додаткові голосні. Також відсутність відмінностей *l* та *r* і відсутність до недавнього часу *v* (англійське *v* у багатьох словах передається як *b*). Якщо слово запозичене з усного мовлення, то відмінностей ще більше: англійське *d* сприймається на слух як *r*, тому pudding перетворилося на プリン, за цієї ж умови можливі об'єднання словосполучень у складні слова, наприклад, ice-cream アイスcream, pine-apple パインアップル [Алпатов 1988, 89–90]. Первинне граматичне засвоєння гайрайго мінімальне. Більшість запозичень – спочатку іменники. Лише потім вони переходять в інші лексико-граматичні класи (за допомогою аглютинуючих формантів мови).

Особливість післявоєнного періоду полягає в тому, що майже всі гайрайго з'являються в японській мові через американський варіант англійської мови. Навіть назви реалій третіх країн і неамериканські власні назви, в більшості випадків, запозичуються з американського варіанту англійської мови, чим і пояснюється їх „американізований” фонетичний варіант, особливо інтернаціоналізмів. В подальшому, розглядаючи американізми, ми будемо мати на увазі будь-які запозичення з американського варіанту англійської мови в японську, незалежно від їх етимології (в англійській). У післявоєнні роки американізми значною мірою витіснили вже існуючі в мові гайрайго іншого походження. Так, наприклад, в позначенні слова „ліжка” використовувались ベッド від “bed” та ベット від “Bett”, на тепер залишився лише англійський варіант, який витісняє і канго /sindai/ 寝台. Німецькі медичні терміни, у більшості випадків, були замінені на англійські.

Хоч окремі випадки зовнішніх входжень-неологізмів з інших мов все ж існують. В сфері споживання за найбільшою престижністю англійської мови деяку популярність має французька, порівняймо: торговий центр у Токіо “プレントーン” від “printemps”. Без посередництва англійської, в японській, з'являються запозичення китайських, корейських, індонезійських реалій. Причому нові входження з китайської зазвичай не пов'язані з ієрогліфікою і відносяться до класу гайрайго: ラーメン „китайська локшина”; 北京 „Пекін” (за традицією пишеться ієрогліфами, проте вимовляється тепер не так, як потрібно було б за їх читанням). Є також запозичення і з російської: власні назви, реалії.

Особливість гайрайго в тому, що зазвичай запозичене слово зберігає лише одне значення з багатьох і не обов'язково головне. У більшості випадків це пов'язано з тим, що інші значення вже мають засоби вираження в японській мові: „каблучка” в японській мові – 輪, проте „обручка” (не японська реалія) リング від ring. Трапляються випадки, коли одне з значень слова стає неактуальним: тір в сучасній англійській мові, перш за все „чайові”, однак, гайрайго チップ використовується виключно як бейсбольний термін, тому що саме поняття „чайових” майже невідоме в Японії. Трапляється й так, коли декілька значень слова пов'язані з реаліями, що запозичені в японську дійсність чи то з Америки, чи з Європи, і деякі з них виражаються за допомогою власних, японських, внутрішньомовних ресурсів. Наприклад: film має два

значення – „плівка”, „фільм”, проте гайрайго フィルム – лише „плівка”, інше значення виражене за допомогою канго 映画; порівняймо з українською мовою, де слово з’явилося саме з іншим значенням – „фільм”.

Запозичення американізмів, що на перший погляд синонімічні (квазісиноніми) до вже існуючих в мові лексем, – часто необхідність для диференціації за ознакою „своя культура – іноземна культура” або навіть „престижне, сучасне – бідне, відстале”. Так 机 „стіл” – зазвичай низенький столик в кімнатах, які облаштовані за японським стилем, тоді як неологізм-запозичення テーブル письмовий, офісний стіл від table; навіть ワイフ, від wife, виявилось незайвим, не дивлячись на те, що слів з таким значенням в японській мові вдосталь.

Незважаючи на те, що відчуття іншомовності в американізмів досить сильне, вони – слова японської мови й розвиваються незалежно від мови джерела. Часто трапляється, що у зовнішніх входженнях виникають нові значення (семантичні неологізми), яких немає в англійській мові. トランジスタ – на відміну від англ. transistor не лише „транзистор”, але й „маленька, моторна людина”, ボンプ від англ. bomb не лише „бомба”, також має значення „балон для гасу”.

Досить багато слів і словосполучень, які утворилися в японській мові із запозичених елементів, і не мають ніяких паралелей в англійській. Кондиціонер в Японії називають クーラ, проте cooler – не має такого значення; лексема “nighter” не фіксується в англійській мові, але існує гайрайго ナイター – „матч за штучного освітлення”; ノー アイロン – „виріб, що не можна прасувати”, за відсутності “no iron” [Кодзіма 1982, 74].

Сфера вживання неологізмів-американізмів обмежена через сутність самої американської культури, яка орієнтована на царину споживання. Тож ми можемо говорити, що найбільше американізмів зосереджено в спортивних текстах, репортажах, в статтях і передачах, присвячених популярній музиці, і майже в кожній рекламі. Простежимо ці процеси на прикладах: у музичній передачі, яка називається ミュージク フェア 9 2 “music fear 92”, використовуються американізми типу アイドル “idol” (про естрадного співака), オープニング “opening”, メドレー “medley”. Наведемо також як приклад назви передач, взятих з газетної телепрограми: ザ ワイド “the widow”, プラス 1 “plus”, ズーム

“zoom”, エクスプレス “express”, ベスト タイム “best time”, レッツ ゴー “let’s go”, アフターヌーン “afternoon”, スクール ウォーズ “school wars” [Asahi simbun, 21 квітня 2000].

Все це притаманне не лише телебаченню чи пресі, значною кількістю американізмів характеризуються також і проспекти різних фірм, реклама товарів, інструкції з експлуатації побутових приладів.

Потрібно бути обережним у визначенні походження нової лексеми у випадку з гайрайго, такі сфери, як побутова техніка, користування легковим автомобілем, вже неможна назвати чужими для японської дійсності. Проте неологізми, які виникають у цих галузях, за звичкою номінуються „по-американськи”.

Нерідко лексеми – гайрайго та одиниця іншого походження – різняться не лише за правилом „рідне – запозичене”, а й за семантичними ознаками, належністю чи ні до культури масового споживання. Наприклад: ダンサー “dancer” – мається на увазі не взагалі танцюрист, не артист балету, а лише танцюрист низького рангу у нічному клубі; ドライブ “drive” – не будь-яка їзда, а лише розважальна; スリル “thrill” – лише таке нервово тремтіння, яке з’являється під час спуску на лижах з гори, або під час їзди на високій швидкості.

Говорячи про зовнішні входження та про вплив американізмів на японську мову, неможна не оминати „катаканну англійську мову” 英語かな. У рекламі, назвах журналів, фільмів ця тенденція набирає ваги і стає серйозним аргументом для дискусій японських лінгвістів. Приклади:

– назви фільмів: “ユー ガタッ チャンス” – “You gotta chance”; “せーべん ビューチース” – “Seven beauties”

– реклама: “ミストレス クラブ 03-3263-3515” ”Mistress club” [Ганка 1984, 64]

Отже, японська мова сьогодні має велику кількість гайрайго-американізмів які можуть використовуватися для утворення неологізмів за наявними в мові моделями так як і внутрішньомовні неологізми. Наприклад: /kikkusuketa/ /キックスケタ/, нове слово, що утворилося на основі вже вживаних запозичень таких, як /kiku/ /キック/ (від англ. a kick) – „бити ногою”, лексема, що застосовується у спорті (кікбоксінг) поряд з іншим відомим гайрайго /suketa/ /スケタ/ (від англ. skate) „роликовий ковзан”. Об’єднане в такий спосіб нове утворення стало дуже вдалою і описовою

назвою для різновиду скутера, який увійшов у моду. Скутер – це західний винахід, тому для найменування нового пристрою вибрані саме гайрайго.

Не всі неологізми-запозичення утворені шляхом поєднання уже існуючих запозичень або додаванням нового запозиченого компонента. Деякі входження з'являються у мові як цільна, нероздільна лексема з повністю або частково втраченим зв'язком із значенням, яке було в них у мові, з якої вони запозичені. Наприклад, /sukeruton/ /スケルトン/ (від англ. skeleton) „каркас”, „скелет” не означає основу, на якій щось збудовано, в японській мові це напівпрозора плівка, через яку видно внутрішній механізм годинника, монітор комп'ютера.

У категорії запозичення + ваго або канго цікавим прикладом є реалія /chinsui kenchī pendanto/ /沈水 検知 ペンダント/. Цей неологізм – назва спеціального радіопристрою, винайденого для літніх або слабовільних людей: пристрій подає сигнал, якщо користувач занурюється у воду на довгий час, – отже попереджує про нещасний випадок.

У японській мові майже завжди ієрогліф впливає на значення гайрайго. Наприклад, англ. „money” /マネー/ у японській мові застосовується лише при електронних перекладах як складова частина утворення /denshi manee/ /電子マネー/ „електронні гроші”. Рідний термін /okane/ /お金/ „гроші” використовується у всіх інших контекстах.

Підсумовуючи, ми говоримо, що зовнішні входження на сучасному етапі розвитку японської мови – це здебільшого американізм, зумовлені культурним впливом. Ми дослідили причини проникнення неологізмів-гайрайго: диференціація за ознакою – „своя культура – іноземна культура” та належність чи ні до культури масового споживання. Ми з'ясували, що процес освоєння американізмів в японській мові стає дедалі системним і на кшталт канго слугує „будівельним матеріалом” для утворення неологізмів. Хоч на противагу канго запозичуються не корені, а цілі слова, здатні в японській мові виступати коренем. Звичайно не будь-який американізм стає гайрайго, проте потенційно може з'явитися в японській мові як оказіоналізм або компонент складного слова.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алпатов В. М. Япония: язык и общество. — М., 1988. 136 с.
2. Kodzima Mototzugo. Gairaigo no imi. — Onsei, gengo no kenkyuu. Vol. 2 Tokio, 1982.
3. Неверов С. В. Иноязычные слова в общественно-языковой практике современной Японии. Автореф. — М., 1966. 16 с.
4. Сыромятников Н. А. Развитие новояпонского языка. — М., 1978. 303 с.
5. Tanaka Noriko. Nihongo no naka no “Katakana eigo” // ГС. — 1984, №8.